

Mørke midt i sjælen

af Morten Thing

[*Den røde tråd* 18.10.92]

Ole Sohn: Fra Folketinget til celle 290. Arne Munch-Petersens skæbne, Vindrose, 301 s., 268,- kr.

I 1989 fik offentligheden - ved et tilfælde viste det sig - for første gang at vide, hvad der var sket med den danske kommunist Arne Munch-Petersen, der i 1937 forsvandt i Sovjetunionen. Det var det sovjetiske pressebureau APN i København, der havde bestilt en artikel om hans skæbne hos den russiske historiker Mansur Mukhamedsjanov. Efter meget tovtværkeri og mange sammenfaldende tilfældigheder lykkedes det DKPs tidligere formand Ole Sohn ikke alene at få adgang til de kilder Mukhamedsjanov havde brugt, nemlig Kominterns personarkiv, men også til NKVDs arkiv. På baggrund af disse kilder (og andre) fremlægger Sohn nu en biografi over Munch-Petersen.

Det er historien om professorsønnen med den lovende akademiske karriere, som blev den perfekte kommunist. Trofast overfor Komintern, offervillig, arbejdsom og loyal. I sin kamp mod afvigere kendte hans nidkærhed ingen grænser. Hans partikarriere faldt i det tiår 1925-35, hvor DKP havde det sværest på grund af indre kampe, og hvor det brød igennem og begyndte at vokse. Da Aksel Larsen og Arne Munch-Petersen blev valgt til Folketinget i december 1932, markerede dette vendepunktet.

I 1936 blev Munch-Petersen udstationeret ved Kominterns eksekutivkomité som DKPs repræsentant. Han ankom sammen med sin kone Elna Hiort-Lorenzen til, hvad de troede var Utopia, samtidig med at den første stalinistiske istid satte ind. Fra 1936 til 1939 gennemrystedes samfundet af en terrorbølge, som kostede millioner af mennesker livet. På overfladen opretholdt systemet en forestilling om at være truet af et 'spiontrotskistisk komplot' af gigantiske dimensioner. Og Arne Munch-Petersen var en meget konsekvent bekæmper af trotskismen.

Da kampen mod trotskismen ramte Komintern i 1937, stod Munch-Petersen for at skulle rejse tilbage til Danmark. Han havde pakket og havde flybillet til Stockholm den 29. juli. Natten mellem den 28. og 29. blev han hentet af NKVD og buret inde i Butyrkafængslet. De næste tre år brugte en hel række forhørsdommere umådelige mængder af energi på at få Munch-Petersen til at indrømme, at han var trotskist, at DKPs ledelse var trotskistisk, ja, at alt, hvad han havde rørt ved, i virkeligheden var vendt mod kommunismen. Ved hjælp af tortur fik man ham til i flere omgange at underskrive en tilståelse. Men hver gang trak han den tilbage igen. Så begyndte forhørerne blot forfra. Langsomt, men sikkert nærmede han sig dødsdommen, og han var måske til sidst bukket under og havde indrømmet sine 'fejl definitivt'. Men han blev indhentet af tuberkulose, underernæring og psykisk nedbrydning og døde den 12. november 1940.

Arne Munch-Petersens tilfælde er sikkert *paradigmatisk*, dvs. man må forestille sig dette som det normale, at ofrene kun indrømmede og underskrev som resultat af tortur. Og ligeledes, at de når de igen kom til kræfter, trak disse 'tilståelser' tilbage. Vi kan ikke vide det, før vi ser flere enkeltsager, men logisk virker det. Når det drejer sig om de offentlige processer, så ved vi, at tilståelserne normalt byggede på trusler om at likvidere de anklagedes pårørende især deres børn.

Arthur Koestler har i romanen *Mørke midt på dagen* fremlagt et forsøg på forklaring af, hvorfor gamle prøvede bolsjevikker indrømmede fuldstændigt vanvittige forbrydelser. Hans analyse, som er blevet meget udbredt, går ud på, at der opstod en slags fælles forståelse mellem forhørsdommer og offer. Den prøvede kommunist sidste offer - sig selv - gav

mening, fordi det tjente kommunismens sag.

Men Koestler tager fuldstændig fejl. Forhørsdommerne var fuldstændig uinteresserede i andet end Munch-Petersens underskrift. Virkeligheden spillede for dem ingen rolle. Det er ren Kafka. Der er ingen som helst rationalitet i dette skin af jura og legalitet. En indrømmelse af en fiktiv skyld ville ende med et højst virkeligt nakkeskud. Hvorfor så ikke springe forhørene over? Den eneste mulige forklaring er, at alt kørte efter *terrorens logik*. For forhørsdommerne, for dommerne, for de politiske ledere som Dimitrov, Florin og andre drejede det sig kun om at *overleve selv*. At overleve selv var kun muligt ved at leve med den tilsyneladende logik, der lå i den 'spiontrotskistiske komplot'-teori. Kun ved at leve, som om den refererede til virkeligheden, kunne man redde sit eget skind.

Peter Wiwel tog i sin anmeldelse i *Weekendavisen* af Sohns bog også fat på Koestlers gamle bog. Han mente, at Munch-Petersen ikke blev udsat for mørke midt på dagen. Lyset forsvandt ikke pludseligt. For Munch-Petersen "havde selv rørt den gift, han nu skulle drikke". Derfor var, hvad han oplevede "mørke midt om natten". Og det er jo en ganske naturlig ting.

Men forholder det sig sådan? Havde Munch-Petersen rørt *dén* gift sammen? Havde han hyldet ofringen af millioner af menneskers liv på *fiktive anklager*? Det kan Wiwel næppe mene. Og sagen er, at han gør sig livet for let. Det store problem består i at forklare, hvordan man som Munch-Petersen kunne *tro*, at det var *frihed, lykke og Utopia*, man hyldede, mens virkeligheden hed terror. Wiwel laver fuldstændig samme ideologiske *overkill* som Bent Jensen, der i sin tid troede, at de venstreorienterede intellektuelle var *fascinerede af stalinismen*, altså tilbød vold og terror. Var det blot så enkelt!

Arne Munch-Petersen forsvarede sig til det sidste mod at *hans* verdensbillede skulle falde sammen. Han hverken kunne eller ville akceptere, at sovjetjustitsen skulle være så underlødig. Nej, det var ham, der var havnet i en afkrog af systemet, hvor idioterne holdt til. Derfor skrev han jævnlige til SUKP, Dimitrov, Stalin, Jeshov og Berija for at gøre dem opmærksomme på de skandaløse forhold. Godt nok nåede brevene aldrig deres adressater, men var de nået frem, havde det jo intet hjulpet. Kun en enkelt gang, to måneder før sin død, antyder han en distance til selve systemet. I et brev til Berija titulerer han ham som "borger", det modsatte af "kammerat", det udtryk man i det juridiske sprog brugte om en anklaget. Men ellers er brevet ikke en kritik af Berija og systemet, kun af hans eget tilfælde.

Et kapitel af Sohns bog er viet til historien om, hvordan SUKP undgik at sige sandheden om Arne Munch-Petersen gennem mere end 50 år. Men det er også historien om, hvad hans kone og familie måtte få at vide. Familien prøvede faktisk at få Udenrigsministeriet til at efterlyse ham. Uden resultat naturligvis. Elna Hiort-Lorenzen troede, hvad hendes parti fortalte hende, nemlig at Arne formentlig var sat til noget andet og meget hemmeligt arbejde måske i udlandet. 50'erne igennem klyngede hun sig til den tro, at han var live etsteds. I 1950 skrev hun til sin afdøde mand: "Det er heller ikke min logik, der får mig til at søge forbindelse med dig, men ganske enkelt min længsel efter dig. Ikke engang min stolthed der burde sige mig, at du sikkert har et hjem med kone og børn og at det måtte være dig, der søgte forbindelse med mig og ikke omvendt. [...] Kan det nytte, at jeg spørger om jeg ikke må besøge dig, jeg kan nemt få orlov på denne årstid".

Der går en understrøm gennem bogen af denne ulykkelige kærlighed. Den har Ole Sohn givet stemme gennem sin fortælling, og det giver den en ekstra dimension. Men den stiller også det moralske problem i relief: Da Arne Munch-Petersens liv blev anset for et rimeligt offer, da ofrede man også vigtige sider af konens og familjens liv.

Men hvad med DKP? Ole Sohn mener at kunne bevise, at Aksel Larsen allerede fik at vide i 1937-38, at Arne Munch-Petersen var arresteret og under anklage for trotskisme. Men han dokumenterer ikke dette. Han henviser blot til, at KGB mener, at det var kutyme. Men for det første er det svært at henvise til kutyme i dette tilfælde, eftersom Arne Munch-

Petersen er den eneste fra et legalt parti, der døde i NKVDs hænder. Og for det andet tyder de vidnesbyrd, Sohn senere i bogen fremlægger, snarere på, at Larsen fik det at vide i 1956-57. Men KGB kan naturligvis have ret. I hvert fald fortalte Aksel Larsen ikke sin viden videre.

Selvom Ole Sohns bog ikke indeholder nogen analyse af kommunismen og Sovjet, fremstår bogen alligevel som en klar kritik af stalinismen indenfor de begrænsede rammer biografien afstikker. Dens betydning ligger imidlertid først og fremmest i, at den dokumenterer, hvad der skete med Arne Munch-Petersen og dermed også uddyber vores viden om NKVDs funktion under den store terror. Vi ved selvfølgelig fra andre kilder det meste i forvejen. Men nu er det for første gang dokumenteret med NKVD som kilde. Det skal vi være glade for.

Ole Sohns fremstilling hviler på den præmis, at det var arrestationen af lederne af Kominterns organisationsapparat (OMS), som Munch-Petersen havde arbejdet for, der bragte ham i NKVDs søgelys. Én af OMS-lederne, Boris Melnikov, havde nævnt hans navn under torturen. Men fra dokumentationen af Munch-Petersens eget tilfælde ved vi, at det lige så godt kan være noget NKVD har tvunget Melnikov til at sige. Det rejser så spørgsmålet: Hvorfor denne superstalinist af alle? Måske stammer det hele fra vurderingen af Aksel Larsen, som havde været trotskist i 20'erne. Dette fejltrin tilgav Kominterns ledelse ham aldrig. Måske var det Aksel Larsen NKVD ville have fingrene i? Og måske reddede det ham, at han var rigsdagsmand? Svaret på disse spørgsmål må vente til en omfattende Aksel Larsen-biografi ser dagens lys næste år.